

לזכר אבי מורי  
 רבי אהרון שוקרון זצ"ל,  
 שכל עתותיו היו קודש  
 להרבצת תורה.

## רבי טרפון – פדגוג למופת

רבי טרפון הכהן, מראשי התנאים בדור שלאחר החורבן, הסתופף כעלם צעיר בבית מדרשו של רבן יוחנן בן זכאי. ראה את בית המקדש על מכונו בימי נעוריו, אך חי רוב חייו אחרי חורבנו. הוא הרגיש באחריות הכבדה הרובצת על דורו לעצב חיי יהדות כשרים ללא מקדש, על כן אזר חלציו, הן מבחינה מעשית בשיקום המוסדות והנהלים (ועמד בשורה הראשונה של המחליטים באותה עלייה של בית נתזה בלוד) והן מבחינת הרבצת תורה. על תרומתו ללימוד התורה נעמוד ברשימה הזאת.

כמורה, האחראי לעיצובם של תלמידי חכמים, הוא ניצב לפנינו במלוא קומתו הרוחנית – מופת לדורות. כשמו כן הוא: רבי טרפון, שמובנו ביוונית, לפי דעת החוקרים, **מדריך ומורה**, היה פדגוג מעולה שהצטיין בהוראה, "רבן של כל ישראלי" כלשון הירושלמי.

בשל כשרונותיו הפדגוגיים, מידותיו התרומיות ובקיאותו המופלאה נאמר על רבי טרפון שעושרו המטריאלי (שהיה רב) היה כאין וכאפס לעומת עושרו הרוחני. הוא היה שופע ידיעות, בקי בכל מקצועות התורה. ידיעותיו זמינות כמונחות בקופסה, וברגע שהיה זקוק להן, היו מופיעות מחודדות בפיו, אחת רודפת חברתה, היו נובעות בשטף ופורצות מפורשות. ולא בכדי זכה לשבח של גל אגוזים (אבות דרבי נתן י"ח); מה גל של אגוזים אדם נוטל אחת מהן והן מתקבצות, מצטופפות ונופלות זו על זו, ואינן משאירות חלל ריק, כך רבי טרפון; בא תלמיד ושאלו דבר מה, היה מביא לו ראייה, מקרא, מדרש, משנה, הלכה ואגדה – הכול ביחד. משנתו היתה סדורה, ולא גיבוב דברים (ספרי במדבר). ידענות כזו מלמדת על מוח חריף, על זכרון מעולה, על יכולת לעבד את החומר ולארגנו עד כדי אינטגרציה ועל רצון עז להעניק לדורש בנדיבות לב. היה מוכן בכל רגע להשמיע ידיעות בטבעיות, והוא לא נלאה להרביץ תורה. פיו היה מפיך דברי חכמה, אבנים טובות ומרגליות. השפע הרוחני בא לידי ביטוי גם במידות נעלות. יש לציין, ולו בקצירת האומר, שני ממדים שבודאי תרמו את חלקם לאישיותו כמשפיע רוחני ומחנך:

א. הוא היה בעל העזה רוחנית. ידע לסלול דרכים משלו בהרבה כשרון ואומץ. זה בא לידי ביטוי בתחום הפסיקה וההחלטות המנהליות שהיה שותף להן, כאמור, בעליית בית-נתזה בלוד. כושר היצירה שלו ינק מאותה העזה, וזה בלט ביותר בתחום הלשוני. הוא טבע מטבעות לשון כגון: "כפתור ופרח", "לא ירד בני עמכם" (ועוד נזכיר מטבעות אלה בהקשר אחר), "עד מתי אתה מגבב דברים ומביא עלינו" (יומא ע"ב) [הפועל גבב, במשמעות העתרת דברים ריקים, לא נמצא אלא בפיו]. הוא חידש מלים, כגון: "מקולס", "רבי טרפון קורוהו גדי מקולס" (פסחים ע"ד), "פלגס", "רבי טרפון

קורחו פלגס" (פרה פ"א), "תוכבר", "רבי טרפון קורא אותו תוכבר מפני שתוכו כברוי" (מכילתא דרשב"י ה"ג פרשת בא) וכו'. יש סוברים, כי כוונת רבן גמליאל באומרו "כל דבריך אינם אלא דברי תימה" (פסחים ע"ב, ע"ב) הייתה ללקסיקון הפרטי שלו, הכולל מילים וביטויים אלה ואחרים.

ב. אפי"נה אותו גם רגישות מוסרית גבוהה; כל ימיו הצטער על שהשתמש בתגא באומרו: "אוי לי שהשתמשתי בכתרה של תורה" (נדרים ס"ב). ידע להזהיר את תלמידיו להתרחק מן העבירה בניסוח הדברים, שעשו ללא ספק רושם עז על תלמידיו (קדושין פ"א, ע"ב; נדה י"ד, ע"ב). בולטת ביותר ענוותנותו; לא בוש להודות בפומבי על האמת ולתקן את טעותו, וכך הוא פנה לחברו: "אשריך אברהם אבינו שיצא עקיבא מחלציק". כך גם "טרפון ראה ושכח" (ספרי בהעלותך) בעניין תקיעת — שופר ע"י כהן בעל מוס.

עלינו להדגיש את יחסו לזולת. רבי טרפון אהב אהבה בלי מצרים את כלל ישראל וכל פרט מישראל. לא בכדי זכה בנוסף לתואר "רבן של ישראל" גם לתואר הנכסף "אביהן של כל ישראל". לא נאריך כאן בסימוכין לאהבתו העזה, נציין רק את האהבה המיוחדת שרחש לאמו ולכל ישראל, ואפילו לרפים שבהם, וכן את אהבתו לתלמידיו; כאב נאמן הוא הסביר להם פנים ופנה אליהם בקריאה "בניי", והעניק להם חמימות. כשראה את רבי יהודה יושב לפניו ופניו צהובים, שמח מאוד ואמר לו: "היום פניך צהובים" (נדה מ"ט, ע"ב), פנייה מלאת עידוד. יש להדגיש, שרבי טרפון הוא היחיד מבין חכמי התלמוד, שנתן דעתו לבעיה הכאובה של הממזרים והציע פתרון: "יכולים ממזרים להטהרי" (יבמות מ"ח, ע"א).

נדיבות לבו, שהתבטאה במעשי חסד ובנכונות, כאמור, להרעיף ידיעות לכל דורש בשפע אפי"נו אותו, כפי שמלמדות שתי הדוגמאות הבאות:

1) כשתלמיד בא לפניו בשאלה, היה שוטח לפניו את כל הידיעות הדרושות לו, מביא לו מקרא, משנה, הלכות ואגדות. כיון שיצא מפניו היה יוצא מלא ברכה וטוב (אבות דרבי נתן י"ח).

2) בנוסף לאמור לעיל, רבי טרפון ככל חכמי התקופה ידע להעניק טיפול אינדיבידואלי מרשים במסגרת שימוש חכמים. שימוש חכמים הוא מעין שירות חובה, שהתלמיד חייב לרבו, והוא אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם. כשם שהתלמיד היה חייב לשמש את רבו [כביטויי החריף של הלל: "ודלא משמש חכימא כקטלא חייב" (ומי שאינו משמש חכמים חייב מיתה), וגם רבי עקיבא חזר על אותה אזהרה], כך היה הרב חייב לקבל את שירותו של התלמיד. מבחינה חינוכית היה חשוב ביותר, שהרב יאפשר לתלמיד ללמוד מחוץ לכותלי בית המדרש בצורה בלתי פורמלית בשמשו את מורהו בתוך ביתו: "כל המונע תלמידו מלשמשו, כאילו מונע ממנו חסד" (כתובות ד'). הייתה זו הזדמנות לתלמיד להיות ביחידות עם רבו, ללמוד מהתנהגותו, לשאול אותו שאלות אישיות, שלא היה מעז לשאול במחיצת חבריו; כל הלמידה הייתה מתנהלת בצורה עקיפה לאורך היום אגב הזדמנות, אגב מעשה, ובהתבוננות בלתי אמצעית באורח חייו של הרב.

בשבתות הייתה נהוגה תורנות של תלמידים שהיו הולכים לשמש בבית רבן; וכך מספר רבי יהודה, תלמידו של רבי טרפון: "שבת היתה והלכתי אצל רבי טרפון בביתו, אמר לי יהודה בני תן לי סנדלי, ונתתי לו. פשט ידו לחלון ונתן לי הימנה מקל ואמר לי: בני, בזה טהרתי שלשה מצורעים, ולמדתי בה שבע הלכות, ומנה לי אותן" (תוספתא

נגעים ח"ב); מיותר להדגיש כמה יקרות היו הידיעות באותה התקופה, ידיעות שאפשר היה להשיג מפי בקי, כי מקורות האינפורמציה בכתב לא היו בנמצא, והמקרה הבא יוכיח: "רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטרין ליה גנא לרבי אלעזר. אמר להן: אדהכי והכי איזול ואשמע מילתא דבי מדרשא ואתי ואימא. אזל ושמע מה ששמע אתא ואמר להן. אמרו ליה: איליא לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו" (ברכות ט"ו, ע"ב). [תרגום: רבי אמי ורבי אסי היו קושרים קשרים לחופה לרבי אלעזר, אמר להם בין כה וכה אלך ואשמע איזה דבר בבית המדרש ואחזור ואומר לכם. הלך ושמע מה ששמע... חזר ואמר להם, אמרו לו: "אילו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו"]. מקרה זה מבטא תחושה של מצוקה ושל סיפוק גם יחד בעת שהצליחו בטורח להשיג גרגיר של מידע.

אך יתרה מזו, רבי טרפון, בשל כשרונותיו הפדגוגיים וכוח היצירה שניתן בו, סלל לעצמו דרך דידקטית מיוחדת. מאות בשנים לפני הורתו ולידתו של בית הספר האקטיבי הוא דגל בדו-שיח לימודי.

מתוך פשטנות לבבית, מתוך הסתמכות על דרכי השכל וההגיון, מתוך רצון לקרב את העניינים לרמת תלמידיו וליצור מעורבות בחומר הנלמד ויצירת ציפייה לפתרון הגואל, הנהיג רבי טרפון בבית מדרשו בלוד את שיטת השאלות והתשובות, השונה מהשקלא והטריא שהייתה נהוגה באותה התקופה ע"י חכמי התלמוד, ושהייתה דרך הלימוד המקובלת. הוא עודד תלמידיו להשתתף באופן ער בויכוחים ההלכתיים. הוא דרש מתלמידיו "יגיעת מוח", ואין יגיעת מוח ראויה לשמה ללא רצון עמוק מצד התלמיד להקשיב (הקשבה בהבדל מן השמיעה היא פעולה אקטיבית), לעיין, להגיב לפעולות (שאלות ואולי תשובות ענייניות, המגלות את מעורבותו האמיתית העמוקה בחומר המוצג). רק למידת התלמיד, מידת פעילותו (ופעילות היא תוצאה של מרץ המופק ע"י מעורבות) הן הערובה להבנתו את החומר, קליטתו והפנמתו בליווי חוויה רגשית של סיפוק מההישג הנובע מיגיעה עצמית. רבי טרפון השיג את יגיעת המוח בכך שהנהיג, כאמרו, שאלות ותשובות דו-סטיות: ממנו לתלמידים ומן התלמידים אליו. חשוב מכול, רבי טרפון חש בצורה עמוקה את ההכרח הדידקטי להביא את התלמיד לידי שאלה. אין להשלים עם שתיקתו של תלמיד בשיעור. תלמיד שאינו שואל אינו קיים מבחינה לימודית, אינו תורם כהוא זה לעצמו, ועל אחת כמה וכמה לקבוצה הלומדת. השאלה היא קנה מידה למעורבותו וקנה מידה לאיכות מעורבותו, וממילא גם קנה מידה לרמת הבנתו את החומר הנלמד. השאלה היא לזו השדרה של השיעור.

עד כמה החשיב רבי טרפון את שאלת התלמיד נלמד מסיפור המעשה הבא:

בני אחתיה [בני אחותו] דרבי טרפון הוו יתבי קמיה דרבי טרפון [היו לומדים אצלו] פתח ואמר: "ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני". אמרי ליה [אמרו לו]: "קטורה כתיב". קרי עליהם [כינה אותם] "בני קטורה" (ובחים ס"ב, ע"ב). רש"י במקום: "הוו יתבי קמיה-ולא הוו אמרו מידי" [למדו אצלו ולא הוציאו הגח], "פתח ואמר כדי שידברו" (בחינת ושאינו יודע לשאול, את פתח לו). "יוחני", לפי רש"י, מילתא בעלמא כדי לפתוח את פיהם.

רבי טרפון השתמש בתכסיס ההטעיה (תכסיס לגיטימי בתהליך ההוראה ומעוגן בהלכה (ראה רמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"ד, ה"ו) שיבש פסוק הידוע לכל בר בי רב, כדי שיגיבו באופן ספונטאני, ולו במלה; וכך הצליח סוף סוף לדובב אותם, ובו במקום הוכיח אותם על שתיקתם הפסולה, וכינה אותם "בני קטורה". ולמה דוקא "בני קטורה"? מה קטורה מעשיה נאים כקטורת, אך לבה קשיר – קטיר – כך הם, פיהם קשור וצרור מלדבר בלימודים. בהערה זו הוא רצה להביע את מורת רוחו מחוסר

השתתפות ערה שלהם בשיעור, ומסביר "הבונה" ב"עין-יעקב" במקום: השתיקה יפה בכל דבר חוץ מבדברי תורה, שאמרו חז"ל: "כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין".

מסיפור המעשה הנ"ל אנו למדים אפוא:

(א) השאלה היא מרכיב מרכזי בתהליך הלמידה.

(ב) יש להתריע נגד שתיקת התלמיד.

(ג) מותר אפילו להטעות תלמיד כדי להפיק ממנו תגובה מילולית.

סיפור מעשה שני מדגיש משנה הדגשה את החשיבות שרבי טרפון מייחס להבאת ילדים לידי שאלה: "אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו", (פסחים ק"ט, ע"א), ובמסורת השי"ס: "סי"א [סברא אחרת] רבי טרפון" [במקום רבי עקיבא], וכן כתב רבנו חננאל: "ר' יהודה היה מחלק לתינוקות קליות ואגוזין כדי שישאלו, וכן היה רבי טרפון עושה".

מכאן אנו למדים:

ייתכן שרבי טרפון היה היוזם, ומבית מדרשו יצא מעשה עידוד השאלות בליל הסדר או, לכל הפחות, רבי טרפון היה מאלו שעודדו ודאגו באופן מעשי לבסס את המנהג ולהמציא לילדים חיזוקים חומריים ראשוניים כדי להביא את הילדים לפתוח את פיהם בשאלה.

בשורות הבאות נראה כיצד רבי טרפון השכיל לפתח אצל תלמידיו את מיומנות השאלה. לצורך זה נציג סיפור מעשה המופיע פעמיים: במכילתא דרבי ישמעאל (פרשת בשלח פרשה ה') ובתוספתא (למסכת ברכות פ"ד). שני הנוסחים מלמדים, בשינויים קלים, את דרך השאלות של רבי טרפון.

נראה את הנוסח שבתוספתא (שלצורך הניתוח וההבהרה נחלקו לשלושה חלקים):

**קטע א'** – "מעשה ברבי טרפון שהיה מיסב בצלו של שובך במנחה בשבת, הביאו לפניו דלי של צונן.

אמר להם לתלמידיו: "השותה מים לצמאו מאי מברך?"

אמרו לו: "ילמדנו רבינו".

אמר להם: "בורא נפשות רבות וחסדונן".

באוריה פסטוראלית, במסגרת בלתי פורמאלית, בצלו של שובך, בשעת כושר (במנחה של שבת) ברגע של התרוממות-רוח, כאשר האזניים כרויות לשמוע, מנצל רבי טרפון גורם מזמן (הבאת דלי של צונן), ועיי שאלתו הוא יוצר אצל התלמידים גירוי וציפייה, והלב נפתח לשאוף לתוכו את התשובה, אשר תחקק בזכרונם יותר מאשר אילו היה אומרה בצורה סמכותית ללא הכנה.

**קטע ב'** – "אמר להם: "אשאל".

אמרו לו: "ילמדנו רבינו".

אמר להם: "הרי הוא אומר: "וישבו לאכול לחם וישאו עיניהם ויראו" (בראשית ל"ז, כה), והלא אין דרכן של ערביים להיות נושאים אלא עדרות וריח רעה ועטרן. ומה אם בשעת כעסן של צדיקים מרחמים עליהם, בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה. כיוצא בו: "ויקרבו וישאם בכתנתם אל מחוץ למחנה" (ויקרא י', ה), והלא דברים קל וחומר: ומה אם בשעת כעסן של צדיקים כך, בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה". [רז"ל העירו: שריפת נשמה וגוף קיים]. כיוצא בו: "לא אכל האריה את הנבלה ולא

שיבר את החמור" (מלכים א, י"ג, כח) והלא דברים קל וחומר: ומה אם בשעת כעסן של צדיקים מרחמין עליהם, בשעת רחמים על אחת כמה וכמה. [מדובר באיש האלקים אשר המרה את פי ה'].

בקטע הזה יש דוגמה יפה של שאלה מצד המורה, הפותחת במלה "אשאל", המלמדת ענווה ויחס של כבוד לבקש רשות מתלמידו לשאול, ומצד שני היא יוצרת מצב של ציפייה ודריכות לקראת השאלה. התלמידים מביעים את הסכמתם המלאה להקשיב, ע"י הביטוי המקובל "ילמדנו רבינו". רבי טרפון מביא שלושה מקרים שיש בהם מכנה משותף מבחינת התוכן, והמחוברים בביטוי "כיוצא בו". הקטע יכול לשמש כדוגמה נוספת המלמדת על הבקאות של רבי טרפון, שלא בכדי נשתבח כאמור בביטוי "גל של אגוזים".

**קטע ג' – "אמר להם: "אשאל".**

אמרו לו: "ילמדנו רבינו".

אמר להם: "מפני מה זכה יהודה למלכות?"

אמרו לו: "מפני שהודה בתמר".

אמר להם: "וכי נותנים שכר על העבירות? אלא מפני מה זכה יהודה למלכות?"

אמרו לו: "מפני שהציל את אחיו מן המיתה. שנא' "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע" וגו'.

אמר להם: "דיה להצלה שתכפר על המכירה? אלא מפני מה זכה יהודה למלכות?"

אמרו לו: "מפני הענוה", שנא' "ועתה ישב נא עבדך תחת הגער" וגו'.

אמר להם: "והלא ערב הוא! וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו?! אלא מפני מה זכה יהודה למלכות?"

אמרו לו: "ילמדנו רבינו".

אמר להם: "מפני שקידש שמו של הקב"ה על הים. כשבאו שבטים ועמדו על הים, זה אומר: "אני ארד" וזה אומר: "אני ארד", קפץ שבטו של יהודה תחילה וקידש שמו של מקום על הים...". "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו", יהודה קידש שמו של הקב"ה על הים, לפיכך ישראל ממשלותיו".

בקטע הזה בא לידי ביטוי בצורה ברורה ומשכנעת הדו-שיח הלימודי המאפיין את דרך הוראתו של רבי טרפון. פה מודגש הלחץ למאמץ מחשבתי והדרישה ליגיעת המוח. רבי טרפון יוזם את השאלה אחרי שביקש רשות במלת הפתיחה "אשאל"; מפני מה זכה יהודה למלכות? ואיננו מרפה. חוזר על השאלה ארבע פעמים, ומבקש מתלמידו להתמודד עם השאלה ולמצוא בעצמם את התשובה. ידוע ששאלה עושה מחצה, ומי ששואל יש בכוחו למצוא גם תשובה לשאלתו. רבי טרפון לא רחוק היה מהמיתודה ההאוריסטית מיסודו של סוקראטס, ועיקרה שיגלה התלמיד בכוחות עצמו מה שרוצים ללמדו, ולא להגיש מן המוכן ידיעות, בחינת "שמע, קלוט וקבל". אפילו לא ימצא את התשובה, אין בכך אי-הצלחה, כי החיפוש אחר התשובה מכשיר את התלמיד לקלוט את התשובה ומאמן את חשיבתו. אחרי כל תשובה של התלמידים שאיננה חסרת-עניין, שיכול להיות בה גרעין של אמת, הוא מדגיש באופן אוביקטיבי למה אין התשובה קולעת. הוא מתקן את הטעות, ובוזה נוצרת הזדמנות ללמידה מתוך הקשבה מלאה, מתוך הנמקה מאירת עינים. אחרי שנאשו למצוא התשובה הקולעת, פונים

לרב בבקשה "ילמדנו רבינו", ומצפים למוצא פיו. אז באה התשובה ופועלת את פעולתה באופן אופטימאלי.

לסיכום: הטקסט הזה (וביחוד קטע ג') הוא שיעור מאלף. הנוסח המקביל, במכילתא דרבי ישמעאל (פרשת בשלח פרשה ה') דומה מאוד לנוסח שהבאנו, אך יש לנו עניין להציגו בשל ביטוי מעניין המופיע בו: "אמרו אתם". ביטוי זה מקפל בתוכו את כל שיטתו של רבי טרפון.

הוא מזמין אותם לאותה יגיעת מוח החביבה עליו. בפנייתו "אמרו אתם", תחילה התמודדו עם השאלה ששאלתם, התלבטו ונסו למצוא מענה לשאלה, הציעו תשובות – רק כאשר מאמציהם לא נשאו פרי, יציע את התשובה, וחזקה שלא תפול על אזניים ערלות. הביטוי "אמרו אתם" מופיע פעם אחת ויחידה בכל התלמוד, במסכת מגילה (י"ב, ע"א). והנה הקשרו:

"שאלו תלמידי את רשב": "מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה"?

אמר להם: "אמרו אתם".

אמרו לו: "מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע".

[לפי הגהות הב"ח: אמר להם: "אם כך שבשושן יהרגו, שבכל העולם לא יהרגו"?

אמרו לו: "אמור אתה".

אמר להם: "מפני שהשתחוו לצלם". [רש"י: בימי נבוכדנצר]

אמרו לו: "וכי משוא פנים יש בדבר?"

אמר להם: "הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב: "כי לא ענה מלבו" (איכה ג', לג).

מהקטע הזה נודף ריח "טרפוני". הדו-שיח הנ"ל יסודו בבית-מדרשו של רבי טרפון. אם כי רבי שמעון בר יוחאי לא למד אצל רבי טרפון, הוא מסר משמו (ירוש' מגילה פ"א, ה"ד). רבי שמעון היה תלמידו המובהק של רבי עקיבא. רבי טרפון היה אולי רבו של רבי עקיבא, או לכל הפחות חברו של רבי עקיבא, והקשרים ביניהם היו הדוקים. הסברה נותנת, שרבי שמעון שמע על שיטת הלימוד של רבי טרפון, ובמיוחד כשסיפור המעשה, שהובא בתוספתא ובמכילתא של רבי ישמעאל (בפרשת בשלח), הובא גם במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (בשלח י"ד, 24a) ללא הדגשה ברורה של הדו-שיח. סביר להניח, אם כי בזהירות רבה, ששיטתו של ר' טרפון קנתה שביתה אצל חכמי התקופה. עיקרה של השיטה: אין להיחפז במתן תשובה על שאלה של תלמיד, אלא יש להזמין את התלמידים לעיון נוסף, מחודש, בשאלה.

מתוך שלושת הטקסטים שהובאו ברשימה הזאת עולה, שרבי טרפון, מתוך רצון לפתח מיומנות השאלה, שהיא ערובה ליגיעת המוח, אימץ לעצמו את שיטת הדו-שיח ועודד תלמידים לשאול. הוא ידע גם להגיב על התשובות, לחיוב ולשלילה.

בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן (דבר הגון, דבר נאה), רבי טרפון היה רגיל לומר: "כפתור ופרח", ביטוי של סיפוק. הוא אבי הביטוי שנעשה אבן החן במסכת השבחים של לשוננו (זכיתי בו פעמים רבות בילדותי, ונעימות הביטוי טרם פגה ממני). כנגד זה, בשעה שהיה שומע דבר של בטלה (דבר שלא לעניין), לא היה פוסל אותו בתגובת ביטול או בעקימת חוטם, אלא בחר לו לשון נקייה ואף נמלצת. הוא היה אומר: "לא ירד בני עמכם", כאותה תגובה קשה של יעקב אבינו לבניו, לא אתן לבני בנימין לרדת אתכם למצרים, וכי אינכם די אחראים, "וקראהו אסון בדרך". רבי טרפון כשהיה מבטל תשובה, פוסל אותה, היה מביע אי-שביעות רצונו ע"י אותו ביטוי

"לא ירד בני עמכם". אולי אפשר לפרש את הביטוי "לא ירד בני עמכם" בעקבות הפירוש המיוחס לרש"י: "בני" מלשון "בינה" (רש"י: "בני כמו בניני, וכמו בינה שלי"), ושיעורו: איני מצטרף לדעתכם, בינתי אינה סובלת את התשובה שהשבתם. אלה הם שני הביטויים שהיו שגורים בפיו של רבי טרפון, ביטויים הלקוחים מן התורה, שסיגלם לעצמו כמטבעות גמול רוחניות בעלות חותם אישי: אחד **לשבת**, "**כפתור ופרח**" ואחד **לגנאי**, "**לא ירד בני עמכם**". כמסתבר, הוא היה משתמש בהם מיד לאחר תשובת המשיב, וזה שימש למשוב מידי, לשבט או לחסד. הפסיכולוג סקינר לא היה שולל אותם. אפשר להסיק במידה גדולה של סבירות שהתלמידים ידעו להפיק את הלקח מהמטבעות האלו שהשתמש בהן רבי טרפון לשם הערכה מילולית. יש לשים לב, שהביטוי השלילי "לא ירד בני עמכם" נאמר בלשון רבים. אין הוא פונה ישירות אל המשיב, שכן פנייה כזו הייתה מפנה את הזרקור אל המשיב וגורמת לו לכל הפחות אי-נחת. לפיכך פנייתו של הרב היא אל **הקבוצה**, לרבים, כיחידה לומדת אחת, וכאילו אומר להם: התשובה אינה ראויה לבית מדרשכם, ובזה היה מבליע את הגנאי ומפחית מחריפותו.

לסיכום: שליטה מופלאה בחומר, יחס אוחד לתלמיד – צרכן החומר המסופק בשפע, הדגשת מרכזיותה של שאלת התלמיד בשיעור ועידוד התלמיד – כל אלה חוברים יחדיו, ומקנים לרבי טרפון מקום של כבוד בשורה הראשונה של הפדגוגים, שסללו דרך אקטואלית עד היום. לא יימצא היום פדגוג מומחה, שלא יגמור את ההלל על שיטתו של רבי טרפון.

## ביבליוגרפיה

- (1) מ' מרגליות, אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים, תל-אביב, עמ' 381-386.
- (2) צ' קפלן, (רבי) טרפון, האנציקלופדיה העברית י"ט (תשכ"ח), עמ' 73-74.
- (3) מ' אברבך, החינוך היהודי בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים 1982.
- (4) א' אורנשטיין, לדמות דיוקנו של ר' טרפון, סיני ל"ט (תשט"ז), עמ' קפ"ב-קפ"ח.
- (5) א' היימן, תולדות התנאים והאמוראים, לונדון תר"ע.
- (6) מכילתא דרבי שמעון בר-יוחאי, בעריכת י"נ אפשטיין וע"צ מלמד, ירושלים תשט"ו.
- (7) ז' פראנקל, דרכי המשנה, ת"א 1959.
- (8) Z. Kaplan, Tarfon, Encyclopaedia Judaica xv (1961), ff. 810-811.



מבט בחדר המחשבים